

tően teljesen körbe veszi a hangzás a hallgatót. Mára már a házimozsi-rendszerekkel mindez lassan beépül a mindennapokba, ezért elérhető, és egyáltalán nem illuzórikus, mint volt három évtizede a kvadrofon-technika. A mozi hangzásigénye megteremtette azt a lehetőséget, hogy mi zeneszerzők is eljuthattunk oda, hogy ismét olyan tágas térben gondolkodhatunk, mint egykor a Gabrieli-fivérek Velencében.

■ Önnél nagyon fontos a zenekari hangszeresek térbeli elrendezése. Az új cd-n szintén hallható Kiáltások például az első olyan zenekari darabja, melyben minden egyes vonós hangszert megszóllaltató muzsikussal önálló szólópartitúrát játszik és ezekből a tér szélein két mini zenekar áll össze.

– Számomra mindig is fontos volt az akusztikai tér kihasználása. A Kiáltásokban már tudatosan folyik az akkordok térbeli mozgatása. Egészen más egy akkord, ha olyan dinamikával van „megfűszerezve”, ami által megmozdul a tér. Soha nem masszaként

tekintek a zenekarra, hanem minden muzsikusra egyformán számítok. Ezért a partitúráim is hatalmasok. Az ülésrend sem hagyományos. A Debreceni Filharmonikusok által a Mini Fesztiválon előadott Figurák a táblán zenekari elrendezése például olyan volt, mint egy sakktábla. A vonósok egy rácsot alkottak és a rácsok közé voltak „beszúrva” a fafúvós és rézfúvós hangszerpárok, a zongora és az ütők pedig hátul foglaltak helyet. Ennek köszönhetően különböző párkarakterek beszélgettek egymással és a körbe ültetett vonósok hatalmas hangtömbjei söpörtek végig a színpadon, amit hagyományos ültetéssel nem lehetett volna elérni.

■ Dolgozik most zenekari kompozícióon?

– Igen, A csillagok érintése című darabomon. Voltaképpen egy hármaverseny körvonalazódik – sajnos nagyon lassan –, egy hegedű-, ütő- és kürtszólistával, egészen különleges zenekari ülésrenddel. Három nagy tömb van. A szólisták átlós irányban helyezkednek el: középen az ütőst fogják körbe a rézfúvósok, jobb oldalon elől a fa-

fúvósok a hegedűssel, a színpad bal oldalán hátul áll a kürtös a vonósokkal. Tapasztalataim szerint a zenekari tagok is élvezik a szokatlan ültetéssel létrehozott egyedi, számukra is izgalmasan új hangzásokat.

■ Említette, hogy számos, még meg nem írt darabot hordoz magában. Melyik lesz a következő, amibez hozzáfog?

– Régi adósságomat törlesztem egy, a debreceni Sonus Ütőegyüttesnek szánt kompozícióval, melynek címe Bridges (Hidak), ütőkre és elektroakusztikára. Nagyon aggaszt, hogy mi emberek nem értjük egymást, egyre messzebb kerülünk egymástól, például azért, mert nem egy felekezethez tartozunk. Van dolgok, amiket nem tudunk áthidalni, nem beszélünk róla, és ez egyre inkább zavar. A cím tehát nemcsak a hangszeresek közti akusztikus, hanem az emberek közti spirituális hidakra is utal. Hiszem, hogy sokkal nagyobb szeretetben és békében lehetne élni, ha félre tudnánk tenni az ellentéteinket.

Kovács Ilona

Az áldozatok iránti tiszteletből

Izrael és a Wagner-tilalom

Sven Scherz-Schade

A németországi operakedvelőket nem különösebben foglalkoztatja Wagner antisemitizmusa. Gyakran csak a hozzáértők tudják, hogy Wagner a maga idejében ízetlen, rasszista módon kritizálta a zsidó zenét és a zsidó zeneszerzőket. Izraelben azonban más a helyzet. Bár itt is csak a téma iránt érdeklődők tudják, miért alakult ki a bayreuthi mester körül a kínos és feloldhatatlan helyzet, tény, hogy Izraelben 1938 óta nem

játsszák Wagner darabjait. Erről annak idején a Palestine Symphony Orchestra, a mai Israel Philharmonic Orchestra (IPO) elődje döntött a novemberi pogrom, a „kristályéjszaka” eseményeit követően. A holokauszt áldozatai iránti tiszteletből a zenekar a mai napig tartja magát ehhez a tilalomhoz. Azonban egyre több – elsősorban fiatal – izraeli zenész van, aki kérdéseket vet fel a tilalommal kapcsolatban.

Az Israel Chamber Orchestra (ICO) nem számított ilyen heves indulatokra és vitákra, amikor az osztrák vezető karnagy, Roberto Paternostro tel-avivi zenekara koncertmeghívást kapott 2011 júliusára Bayreuthba. „A meghívást követően megkérdezték a zenekar tagjait, szeretnének-e vendégként fellépni Bayreuthban, és a zenészek 95 százaléka úgy döntött, igen” – emlékszik vissza Christiane Yehudin Peterseim, az ICO szólofuvolistája. „Bayreuthi programunkon elsősorban zsidó zeneszerzők, például Mahler, Mendelssohn Bartholdy, Tzvi Avni művei szerepeltek. Emellett szeretnénk volna előadni Wagner Siegfried-idilljét is...” A terv miatt a zenekart rövid időn belül súlyos kritikák érték.

2011 tavaszán Izraelben a kulturális hírek középpontjában a mondvacsinált „ICO-botrány” állt, amelynek kapcsán számos hamis hír is napvilágot látott. Például, hogy a kamarazenekar a Bayreuthi Ünnepi Játékokon fog fellépni. „Nem,” – meséli Christiane Yehudin Peterseim, aki Németországban

született, és jó tíz éve vándorolt ki Izraelbe – „a meghívás Bayreuth városa részéről érkezett, nem az Ünnepi Játékok vezetésétől.” Apró, de nem elhanyagolandó különbség. Hiszen a kezdettől fogva a Wagner-család által vezetett Bayreuthi Ünnepi Játékokat a nemzetiszocializmus emlékeire való tekintettel Izraelben soha nem tekintették dicsőséges eseménynek. Az ICO tervezett bayreuthi fellépése kapcsán keletkezett heves viták azonban nem érintettek ilyen mélységeket. A Knesszetben a kormányzó Likud párt, Izrael legnagyobb konzervatív párt-szövetségének egyik képviselője a zenekar közpénzen történő támogatásának megvonását követelte. Javaslatát azonban a többség a művészi szabadság elleni támadásként elutasította. Ennek ellenére a legtöbb képviselő ellenezte, hogy az ICO Wagnert játszon – akár Bayreuthban, akár otthon.

A Wagner-szimbólum

„A kristályéjszakát követően az Israel Philharmonic Orchestra úgy döntött, nem játszik Wagnert” – világítja meg az összefüggéseket az izraeli karnagy és zeneszerző, Noam Sheriff. „Wagner ennek következtében szimbolikus személyiséggé vált, és a szimbólumok tulajdonsága, hogy berögződnek az emberek tudatába.” 1938 után több kísérlet is történt arra, hogy javítsanak a helyzeten: az első évek szigorú elutasítása enyhült, és az 1980-as években néha játszották Wagner zenéjét a rádióban. Ez a folyamat azonban „mára ismét a visszájára fordult” – folytatja Noam Sheriff, aki mint zenei főiskolai tanár tanította és a diákjaival játszatta is Wagner zenéjét. „A fiataloknak

meg kell ismerniük ezt a zenét, mert zenei nyelvezete egyedülálló, és nagymértékben befolyásolta későbbi művek zenekari hangzását” – állítja Noam Sheriff. „De a közönség előtt soha nem játszanék Wagnert. Addig semmiképp, amíg élnek holokauszt-áldozatok.” Az izraeli komolyzenei élet képviselőinek többsége úgy gondolkodik, mint Noam Sheriff.

Néhány évvel ezelőtt a zenészek maguk között a próbán játszottak már Wagnert, meséli az IPO hangversenymestere, Yigal Tunek. „Néhány kolléga szívesen adna elő Wagner-műveket..., de a zenekar tagjainak többsége addig nem szeretne közönség előtt Wagnert játszani, amíg élnek emberek, akiket ez fájdalmasan érinthet.” Yigal Tunek szerint tehát az idő jelenti a probléma megoldását. Korábban ugyanis Richard Strauss darabjait sem játszották. Napjainkban azonban már igen, annak ellenére, hogy Strauss ténylegesen részese volt a nemzetiszocialisták zsidóellenes terrorjának. Carl Orffot Hitler 1944-ben felvette a nemzetiszocialista rezsim legfontosabb művészeinek listájára, az ún. „istenáldotta tehetségek listájára”, napjainkban mégis játsszák műveit Izraelben. Más a helyzet azonban a megrögzült Wagner-szimbólum esetében.

Wagner jóval Hitler németországi hatalomra kerülése előtt élt. Azonban a zsidóság a zenében (*Das Judentum in der Musik*) című 1850-ben, illetve 1869-ben megjelent tanulmányában nem titkolta zsidógyűlöletét. Wagner zenéjének elfogadását befolyásolja az is, hogy Hitler is nagy tisztelője volt. Ennek tudatában logikusnak tűnik, hogy a zsidók Izraelben (amelynek egyetlen operaháza Tel-Avivban található) nem igazán érdekeltek abban, hogy Wagner műveit ünnepeljék. Logikus következmény az is, hogy Wagner neve összeforrt az említett és állandósult szimbolikus jelentéstartalommal. „A vitába sok olyan ember is belefolyt, akiknek lényegében véve fogalmuk sincs Wagner zenéjéről és életéről” – meséli Noam Sheriff ironikus hangon. Még a Knesszetben is hangzottak el mosolyra ingerlően neveltséges érvek. Például, hogy aki igazi izraeli hazafi, az nem játszik Wagnert. Azaz a passzivitás útján a zenészek sokkal többet tehetnének az antiszemitizmus ellen, mint ha Bayreuthba utaznak... Noam Sheriff felesége, Ella Milch-Sheriff zeneszerző alapvetően egyetért az elmondottakkal, itt azonban hozzáteszi: „Nem könnyű lenyelni azt, amit Wagner a zsidókról írt. Éppen ezért nem szabad hagyni, hogy azok folytassák a vitát, akiknek fogalmuk sincs a tényekről.”

Örök tilalom?

Ella Milch-Sheriffet művészi tevékenysége során mindig is foglalkoztatta a „második generáció”, azaz a holokauszt-áldozatok gyermekeinek identitása (lásd többek között a Baruchs Schweigen (Baruch hallgatása) című operáját, amelynek ősbemutatójára 2010-ben Braunschweigben került sor). „Az izraeli fiatalok ma olyan kérdéseket vetnek fel, amelyekről az állam megalakulását követő első években Izraelben senki sem volt hajlandó beszélni. Mindemellert ők részletekbe menően akarják megismerni a dolgok mögött rejlő összefüggéseket” – állítja Ella Milch-Sheriff, aki azonban azt is látja, hogy egyre többen vannak azok, akik egyáltalán nem foglalkoznak, és nem is akarnak foglalkozni interkulturális kérdésfelvetésekkel. Wagner és az izraeli zenei élet vonatkozásában szintén megmutatkozik a második generáció említett hozzáállása. Vannak, akik mernek szakítani a tabukkal, mint az ICO, amely a bayreuthi fellépése kapcsán meghívta Moshe Zimmermann történészt, hogy első kézből, szakembertől tájékozódjon az antiszemitizmusról és a németországi zsidók társadalomtörténetéről. De vannak olyanok is, akik tartanak a lényegi párbeszédetől. Yair Stern, a Jerusalem Symphony Orchestra vezetője arra a kérdésre, hogy el tudja-e képzelni, hogy zenekarával Wagner műveket mutasson be, elsőre így válaszolt: „Igen, de csak másodikként, ha már más megtette előttem. Ebben az egyben nem szeretnék az első lenni.” A kijelentésében rejlő szerénység humoros ugyan, de hiányzik belőle a bátorság, és nem könnyíti meg azoknak a zenészeknek a helyzetét sem, akik művészi, zenei indíttatásból fel szeretnék venni Wagner műveit repertoárjukba. A támogatásoknak a tilalom megszegőitől történő megvonásáról szóló Knesszetben belüli vitákban rejlő fenyegetés megtette hatását.

10 évvel ezelőtt Daniel Barenboim a Staatskapelle Berlin izraeli fellépése során a Trisztán és Izolda előjátékát adta elő ráadásul. Ez akkor botrányos cselekedetnek számított. Utólag maguk a zenészek is, akik alapjában véve egyetértettek a tilalom megszegésével, bosszúsan tekintettek az ügyre, amelyet követően az álláspontok még merevebbé váltak. A megrögzült Wagner-szimbólum megvitatására nem került sor, és az ICO körüli 2011-es vitáról sem mondható el, hogy „előrelépést” hozott volna. Ella Milch-Sheriff szerint „most van egy izraeli zenekarunk, amely miután saját országában nem játszhat Wagnert, külföldre utazott, hogy ott játsszon Wagnert... Ez így nincs rendjén!”

(*Das Orchester* 2011/12)